Pojem x intencionální předmět – příklady [1983]

10. 10. 1983

Příklady záměny intencionálního předmětu s „předmětem reálným“

1) Myšlenka dokonalé bytosti: k dokonalosti náleží – přímo z pojmu i skutečnost. Tudíž nejvýš dokonalá bytost musí také existovat. Chyba: z povahy intencionálního předmětu se „usuzuje“ na povahu skutečné bytosti. Legitimní je snad konstrukce intencionálního předmětu: míníme-li skutečně dokonalou bytost, musíme ji mínit také jako existující, protože být skutečný náleží k dokonalosti. Ale i tento postup je zakotven v určité širší koncepci, v podstatě aristotelské: télos jako uskutečnění možnosti; dokonalost je chápána jako dokonanost, dokončenost, tj. moment, kdy entelechie dospěje ke svému cíli, k télos. Tím je však plná skutečnost. – I kdybychom nechali každou kritiku aristotelské koncepce zcela stranou (pochopitelně jen provizorně, protože tato koncepce neobstojí), pak ani v takovém případě neplatí, že skutečnost (existence) nejvýš dokonalé bytosti je absolutně nutná. (Srv. Kant, KRV – nemožnost ontologického důkazu, začátek.)

2) Euklidovská geometrie a možnost geometrií neeuklidovských. Nemožnost „reálné existence“ rovnoběžek, jak je definoval Eukleides. Celá věc spočívá v tom, že geometrický systém je myšlenková konstrukce, tj. je záležitostí intencionálních předmětů. Geometrické vlastnosti jsou vlastnostmi konstruovanými, míněnými, nikoliv vlastnostmi skutečnými. „Skutečný prostor“ nelze konstruovat, konstruovat lze jen různé jeho modely. Navíc ovšem zůstává nedotčena otázka, zda vůbec něco takového jako „skutečný prostor“ existuje resp. zda je samostatnou, svébytnou skutečností vedle (kromě) skutečností jiných, které mohou (nebo nemusí) být v tomto prostoru lokalizovány.

3) Pojem arché u presokratiků je zaměřen na myšlenkovou konstrukci, která je však zároveň identifikována s „pravou skutečností“ jakožto existující v nejvyšší míře. Proto dochází ke konfúzím: ještě u Thaleta je poměrně slušně pamatováno na to, že voda jakožto arché není totéž, co voda v potoce nebo v moři, ale záměna je snadno možná. Anaximandrovo apeiron je na tom lépe, protože vědomě a metodicky ustavuje předěl mezi arché a mezi vším odvozeným. Ale nikoliv v našem smyslu: Anaximandros prohlašuje, že apeiron je počátek (arché), z něhož podle nutnosti vznikají a do něhož zase zanikají věci. Jakož myšlenkový model to samozřejmě může být legitimní součástí studia historika filosofie. Ale míněno je to, že právě tak, jako za intencionálním předmětem „věci“ (jako je třeba strom, řeka, skála, pes apod.) je vždycky skutečná (existující) věc, právě tak je i za intencionálním předmětem apeiron zase skutečná (existující) arché. Kritická analýza nám však ukáže, že jak arché, tak apeiron je pouhá myšlenková konstrukce, tedy myšlenkový model, intencionální předmět – a už nic dál, kdežto pojem „věc“ míří k intencionálnímu předmětu, který se dále odnáší k té či oné konkrétní, skutečné, existující věci. (Např. knížek, poháru, potoku, kočce atd.) Podobně u Anaximena se země, slunce i všechna ostatní nebeská tělesa (skutečné věci) vznášejí na vzduchu, tj. nikoliv na reálném vzduchu, nýbrž na vzduchu jakožto arché. Atd.

4) Zvláště závažné jsou podobné konfuze při mravním hodnocení či morálním posuzování. Přesně formulované morální „principy“, zásady, povinnosti atd.

zůstávají nutně vždy na rovině intencionálně předmětné. Skutečné situace, poměřované takovými morálními konstrukcemi, resp. viděné zjednodušujícími brýlemi, redukujícími prizmaty oněch morálních konstrukcí, doznávají v našem pochopení někdy obrovského zkreslení, tj. ztrácejí svou skutečnost, svou autenticitu. Mluvíme pak o tzv. moralizování; opakem moralizování není amorálnost, morální neutrálnost, tzv. realismus anebo dokonce cynismus, nýbrž právě naopak vyostřená vnímavost pro skutečné parametry situace či jednání určitých lidí v té situaci. Porozumění situaci v jejím jádře, v její podstatě vyžaduje schopnost určité relativizace uznávaných pravidel, která mají být jen pomocí k lepšímu porozumění, ale nemají je nahradit v tom smyslu, že situaci nebo jednání narazíme na určité předem připravené kopyto. Podobný odstup je nezbytný vůči každému tzv. ideálu – ne proto, abychom zavrhli každý ideál, nýbrž abychom si byli stále dobře vědomi, že ideál je pouze orientační pomůcka, zatímco svrchovanou mírou je „smysl“ dění, tj. smysl skutečného dění, které není pouhým naplňováním předem dané, předem stanovené ideální formy.